

mark indtil år 1700, 1963), og det var baggrunden for det initiativ *Københavns Universitets Historiske Institut* tog 1965 ved at planlægge en udgave, omfattende rejsbeskrivelser 1586–1600. Aksel E. Christensen kunne nylig i en historik over instituttet berette om denne udgaves skæbne, at »den er stadig ikke nået ud over manuskriptstadiet« (1066. *Tidskrift for Historisk Forskning*, 9. årgang, nr. 4, 1979, s. 10–11). Nu er der håb om, at manuskripterne omsider kommer til fleres nytte, men for Mączaks vedkommende er det i denne omgang for sent. Han slår nemlig det skandinaviske Norden i hartkorn med Tyrkiet og Rusland som helt specielle områder, der kun omtales for kontrastens skyld (s. 11). Mon dommen ville være faldet anderledes, hvis den samlede udgave forelå tilgængelig?

Bogen er forsynet med over hundrede velvalgte illustrationer og udførlig kildefortegnelse samt index. Den viser, at rejsbeskrivelser er et både vigtigt og på mange måder enestående kildemateriale. Det må være helt oplagt at oversætte Mączaks bog, ikke blot til et af de »store« sprog, men faktisk også til et nordisk sprog.

Jørgen Steen Jensen

Ulf Söderberg: Gustav I:s arv och eget i Uppland – en godsmassas framväxt, organisation och förvaltning. Akademisk avhandling. Studier till Det medeltida Sverige 1. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Udg. af Kommittéen för Det medeltida Sverige. Stockholm, Almqvist & Wiksell International, 1977. 276 s.

Forskningsprojektet Det medeltida Sverige har koncentreret sig om i første omgang at belyse udviklingen i ejendomsforholdene i Uppland i senmiddelalderen (jf. Göran Dahlbäck: *Uppsala domkyrkas godsinnnehav 1344–1527. Studier till Det medeltida Sverige 2. 1977*). Den foreliggende afhandling sigter på at belyse et meget vigtigt element i denne udvikling, nemlig Gustav Vasas samling af et stort godskompleks som kongefamiliens private ejendom (»arv och eget«=patrimonium) uafhængigt af krongodset; et fænomen som mangler paralleller i samtidens Danmark. Efter at Sverige var blevet et arverige i 1544, var der vel kun kameral forskel på »arv och eget« og det egentlige krongods, men Gustav Vasa lagde betydelig vægt på at opretholde denne distinktion, hvad der er meget forståeligt, fordi han derved opnåede den økonomiske basis, der gjorde ham meget stærk i de hyppigt tilbagevendende politiske kriser. Han kunne nemlig med betydelig vægt true med at abdicere og leve som privatmand af sit »arv och eget«, hvis ikke han fik sine krav gennemført. Det er velkendt, at det fik han altid.

Ulf Söderberg behandler nu ikke dette aspekt af fænomenet, men han koncentrerer sig udelukkende om at analysere, hvordan godsmassen »arv och eget« blev skabt, hvordan den organiseredes, og hvordan det økonomiske udbytte af godsmassen var. Med basis i en minutøs gennemgang af de stort set meget velbevarede jordebøger og regnskaber viser forfatteren, hvordan Gustav Vasa uden smålige hensyn til ejendomsretten erhvervede sig gods. I Uppland stammede halvdelen heraf fra kirkelige institutioner, især Uppsala domkirke, medens resten skyldtes mere eller mindre legal arv og køb fra slægtninge og lavadelige godsejere. Og der var bestemt ikke tale om nogen passiv kapital. For kongen sikrede sig i hele perioden en meget direkte kontrol med de fogeder, der forvaltede godset. Og et af de mest interessante resultater af undersøgelsen er, at det tydeligt kan ses, hvorledes Gustav Vasa (i modsætning til hvad f. eks. Eli F. Heckscher mente) havde en klar forståelse for de økonomiske muligheder som en hensigtsmæssig udnyttelse af godsets ressourcer indebar, især ved konvertering af landgildeydelse til penge eller ved lokalt salg af naturalier, hvis dette var mest fordelagtigt.

Lidt udenfor bogens hovedsigte, men alligevel af betydelig interesse er et afsnit om den

samlede forvaltning og økonomi af hovedgården Örbygård i perioden 1540–60. Det er første gang man i den svenske historieforskning har gennemført en analyse af, hvordan en enkelt hovedgård i praksis fungerede økonomisk. Söderberg har indgående undersøgt hovedgårdens egen produktion af landbrugsvarer, hoveriets størrelse, udgifter til lønninger og bespisning m.v. Det viser sig, at selv om Örbygård næppe gav noget større overskud, var den dog selvforsynende med de vigtigste varer, hvilket var vigtigt, eftersom gården i årene efter 1540 blev udbygget som et administrativt og militært centrum for den nordlige del af Uppland.

Ulf Söderberg har på en original måde forstået at flytte en betydelig del af det omfattende kildemateriale mange detaljer fra teksten og over til tematiske kort og tabeller, hvad der har gjort bogen mere læseværdig, samtidig med at det er muligt for den særligt interesserede læser at arbejde videre med materialet. Set i sammenhæng med de senere årtiers forskning af bl. a. Ingrid Hammerström, Göran Dahlbäck og Birgitta Odén er med Ulf Söderbergs bog vor viden om det økonomiske og administrative grundlag for Sveriges begyndende storhedstid blevet helt anderledes nuanceret end tidligere.

Karl-Erik Frandsen

Sture Arnell: Bidrag till belysning av den baltiska fronten under det nordiska sjuårskriget 1563–1570. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens handlingar, hist. serien 19, Stockholm 1977, 229 s.

I 1937 udsendte Sture Arnell sit bekendte arbejde »Die Auflösung des livländischen Ordensstaates. Das schwedische Eingreifen und die Heirat Herzog Johans von Finland 1558–1562«. Planen var allerede den gang at skabe en fortsættelse af dette arbejde, men først som emeritus har Arnell fundet tid og ro til at færdiggøre sine studier. Sammen med forskellige kildeudgivelser vidner den nye bog om en livslang optagethed af Erik XIV og 1500-tallets baltiske problematik.

Arnells bog giver en skildring af den militære og diplomatiske udvikling i og omkring Livland under den nordiske syvårskrig 1563–70 og slutter sig i disposition og metode til disputatsen fra 1937. Det understreges gentagne gange i bogen, at Livland var den sekundære front under opgøret mellem Sverige på den ene side og Danmark–Polen på den anden side, hvilket fandt sit udtryk i at ressourcetildelingerne til Livland afhang af udviklingen på fronten i Skandinavien og måske mest udpræget i de gentagne våbenhviler, der prægede krigen i Livland. Det bekræftes, hvad også tidligere forskere har været inde på, at Danmark til trods for sit forbund med Polen havde de største vanskeligheder med blot at *forsvare* sine livlandske besiddelser, et forhold der bør holdes for øje over for den af Stille udbredte konception om den danske indkredsning af Sverige. En følge heraf blev, at hertug Magnus i sin desperation kastede sig i armene på den russiske tsar og blev udnævnt til »konge af Livland«, et begivenhedsforløb der indgående analyseres i bogen.

I syvårskrigens senere fase intensiveres det diplomatiske spil omkring Livland i takt med at krigstrætheden bredte sig på den nordiske front. Erik XIV's afsættelse i 1568 bandede vej for en tilnærmelse mellem Polen og Sverige, men Polen opgav dog ikke traktatforholdet til Danmark og der opstod herigennem en temmelig kompleks diplomatisk situation.

Med megen ret fremhæves det af Arnell, at det livlandske problem og da navnlig dets handelspolitiske aspekter, havde international karakter og pegede langt ud over den mere snævre kamp mellem de nordiske lande om dominansen i Norden. Nogen reel løsning fandt man da heller ikke på det livlandske problem ved fredskongressen i Stettin. Man